

* אתר דעת * לימודים * גיליון 15 * תשע"ט * 2018/19 *

התחדשות אמונית בדורנו לפי הרב קוק

יאיר שטראוס

תוכן

- 2..... מאמר א' – אמונה של טביעת עין ואמונה של סימנים.....
- 6..... מאמר ב' – הופעת האמונה בעולם האלילי.....
- 10..... מאמר ג' – תפקידו של עם ישראל בתחיה האמונית של העולם.....
- 14..... מאמר ד' – דעת אלוהים – היחס למושג האלוהי.....
- 16..... מאמר ה' – פיתוח האמונה הפנימית.....
- 20..... מאמר ו' – עבודת ה' מתוך כל כוחות החיים.....
- 23..... מאמר ז' – זדונות נהפכים לו לזכויות.....

מאמר א' – אמונה של טביעת עין ואמונה של סימנים

"האמונה אינה לא שכל ולא רגש, אלא גילוי עצמי היותר יסודי של מהות הנשמה, שצריך להדריך אותה בתכונתה. וכשאין משחיתים את דרכה הטבעי לה, איננה צריכה לשום תוכן אחר לסעדה, אלא היא מוצאה בעצמה את הכל."¹

במאמר זה ננסה להגדיר מהי אותה אמונה פנימית, שאינה לא שכל ולא רגש, אלא אינטואיציה פנימית עמוקה. כיצד חושפים ומפתחים את הנטייה האמונית הזו בתוך נפש האדם.

טביעת העין הפנימית

"האהבה אל המדע הברור צריכה להיות מוגבלת במדה שלא תפריע אותנו מלהיות תמיד שוקקים למה שהוא יותר נשא ונשגב ממדענו הברור, עד אשר לא נוכל להגיע אליהם כי אם על ידי השערות ישרות, והרגשות כמוסות, ולפעמים על ידי הגות לב ודמיונות, כעין הזיה וחלומות בהקיץ, שכמו שהם מזיקים הרבה אם הם באים מתוך עצלות באותם הענינים שהמדע יוכל לרכוש בהם את הכרתו הברורה, כך הם מעטרים אותנו. ומבססים יותר גם את החלקים המוכרים לנו בברור, ומרימים את כל מהותנו, אם הם באים בדברים שהם נשאים כל כך עד שלמדענו אין שום אחיזה בהם."²

מה אנו יודעים על המציאות שסביבנו? ההכרה שלנו מגבילה אותנו לרשמי החושים, הרשמים האלו מנותחים על ידי השכל וההגיון ועוברים סינון על ידי התודעה שלנו. האם ניתן לבטל את הסינון הזה ולהרחיב את הקליטה האנושית? הרב קוק טען שהמציאות מורכבת מאין ספור מימדים וכוחות עצומים שמעבר לקליטה שלנו, השכל והתודעה מסננים חלק גדול מן המציאות האמיתית שאנו חיים בה ובלתי אפשרי להכיר באמת את כל המציאות. אמנם החסימה הזו איננה מוחלטת, ישנם רמזים דקים, נקודת מבט שונה, רוחנית, שדרכה אפשר להכיר בקיומם ואפילו להתחבר לאותם מרחבים נוספים של המציאות.

"ואנו מתוך חפץ שלם ונפש מלאה תשוקה להזרחה רוחנית, הגנו נדחקים לתור גם במה שמופלא ומכוסה מבינתנו המבוררת, ואנו באים לדון בדרך השערה, ולהתעדן במעדנים רוחניים למטרות יקרות, על ידי הגות נפש פנימית, ועזרת הדמיון, שגם הוא מתקדש ונעשה חטוב בחטיבה מדעית, כשהוא משתמש בכחו במה שראוי לו. ועל זה נאמר. במה שהורשית התבונן."³

¹ מאמרי הראי"ה, מאורות האמונה.

² אורות הקודש א' עמ' ריח

³ שמונה קבצים / קובץ ו' / קלג.

הרמזים הדקים שמופיעים מן המציאות האמיתית הם אותם אינטואיציות פנימיות, הברקות פתאומיות של הכרה, רמזים שמופיעים בגוון שירי, רמוז. בליווי דמיון, ערפול, השראה פתאומית, חלומות בהקיץ, התלהבות, חום רגשי, להט בלתי מוסבר, התפעלות שירית מנוף נהדר או התרגשות מקטע מוזיקאלי שחודר עד עומק הנפש. המרחב הרגשי כולו ניזון ממקומות שלא ניתן להסביר באופן רציונאלי ומקורו מקיומם של מרחבי מציאות נוספים, שהמודע שלנו מסנן ורק תנועות נפש פנימיות מרמזות על קיומם.

"... במושגים השכליים והמוסריים, בדיעות ישרות ואמונות אמתיות ונכונות. ישנם כאלה שיד השכל ההגיוני והגבורה המופתית תקיפה בהם להכריח אמתתם, ע"פ מופתים חותכים ומבוררים שאפשר להעלותם על שפה וספר, וישנן אמנם ג"כ אמתיות כאלה... שמסייע להם הרבה כח ההכרה הפנימית המכרחת את אמתתם, וההכרה הזאת כחה גדול הרבה יותר ממופתים הגיוניים, כשם שטביעות-עין עדיף מסימנים.

"4

"על הידיעות העליונות אין מקום לשאל, מהיכן יודעים. כשמוצאים בקרב הנשמה רוח עליון, ואוצר ידיעות מסודרות, מתאימות זו לזו, זהו היותר עליון שבברורים. כל הידיעה הבאה מתוך מחקר אינה כי אם אמצעי איך להגיע לידיעה עליונה זו, שהנשמה מפכה מקרב עומק עמקים שלה. האמצעי היותר מוכשר לבא למדה עליונה זו היא דבקות בד', בכל כח, והגיון רזי תורה."⁵

ישנם שני צדדים מרכזיים בנפש האנושית, אחד מהם מכונה על ידי הרב קוק בשם "סימנים", כלומר הצד השכלי, האנליטי, החוקר והמברר, שניגש אל המציאות בכלי ההתבוננות הלוגים. לעומת זאת השני מכונה על ידי הרב קוק בשם "טביעת עין", כלומר הצד הרגשי, הדמיוני, האינטואיטיבי, הנשמתי, שניגש אל המציאות בכלי התחושה הפנימית. הוא פועל בהבזקים של הכרה פתאומית וניזון מתחושות דקות ומעורפלות שנותנות לו הכרה נוספת של המציאות, חווית מציאות חיצונית מיידית, אינטואיטיבית, לא שכלית. לצד הרגשי האינטואיטיבי ישנו חיסרון בכך שהוא מעורפל ולא מוגדר, אבל יש לו יתרון בכך שהוא מסוגל לקלוט מן המציאות צדדים עמוקים יותר, לקבל השראה, להתמלא ברגש וליצור הנעה פנימית גדולה, הוא יכול לשלהב את האדם, לתת לו מקור אנרגיה פנימי שהשכל לא מסוגל להביא אליו.

העולם הרגשי האינטואיטיבי משתמש בכלים של דמיון, של הבזקי מחשבה שיריים בלתי מוסברים, של רגש חם ולהט רוחני אשר מתעוררים בנפש גם בלי הגיון. כל הכלים האלו יכולים לתת לאדם עושר גדול ויכולים לפתוח אותו למרחב חיים שלם, שהשכל חסום מפניו.

"צריכה ההכרה הפנימית הטבעית להשתמש בכחה ואסור הדבר להיות נשען על השכל ההגיוני לבדו, כי לא תמצא הנפש מנוחה שלמה כ"א בהצטרף אל כח הכרת השכל כח

⁴ עין איה / שבת א / פרק שני / קו.

⁵ אורות הקודש / חלק א / עמוד רט / בירור הודאות - לח

ההכרה ההרגשית הנובעת מתוך תוכה. שלפי האמת ההכרה העמוקה הזאת היא עצמית, מורכבת מהמון היקשים הגיוניים דקים, שאי אפשר להפה להסבירם, ע"כ הם מתגלים בעומק הנפש בתור הכרה פנימית.⁶

מהיכן מופיעות ההכרות האלו? הרב קוק טוען שנפש האדם קולטת הרבה יותר ממה שהשכל מבין, האדם באופן בלתי רצוני מסנן הרבה מן המציאות שנקלטת לעיניו, העושר האמיתי של המציאות נכנס לתוך הנפש ופועל בה, הוא יוצר בה "המון היקשים הגיוניים דקים", תחושות שהתת מודע מברר לעצמו, אבל השכל מסנן הרבה מאותם רשמים. האינטואיציה, הדמיון והתחושות הפתאומיות, הם התנוצצות של אותו מרחב מציאות שסונן על ידי השכל, שפורץ מעל פני השטח, בהכרות פתאומיות שמופיעות בתודעת האדם והוא לא יכול להסביר מהיכן הם הופיעו ומה מקורם. כמו ילד שיודע שהוריו אוהבים אותו והוא רוצה בקרבתם, אבל לא צריך להסביר זאת בהיקש הגיוני, פשוט לו שאהבת הוריו וקרבת המשפחה הם דבר טוב וחיובי.

האמונה כשירת החיים

"כשאנו באים ללמוד את למודי האלהות, את החקירה הדתית בדרך רציונלית חקרנית, אנו מוצאים בסוף הלמוד, שאין לו לאופן למוד זה שום ערך בפני עצמו. כי אם בתור הכנה והקדמה ללמוד האמיתי ורק בבואנו להבין את הדבר כאופן פשוט וטבעי. אנו בטוחים שנגיע להבנת האמת הברורה. רק אז כשנאזין להד קולה של שירת הנשמה הישראלית. תשמענה אזנינו דברים אמתיים. הנובעים מהמקור העצמי הישראלי"⁷

...הדעה האנושית הפילוסופית, היא באה ממופתים והוכחות כ"סימנים". ואילו רוח האמונה הקדושה היא הכרה עצמית פנימית כ"טביעת עין". שהאדם מכיר את העולם מתוך עצמותו, שעומק האמונה הוא להתדבק בבורא כל העולמים ב"ה."⁸

האמונה איננה ידיעה מדעית, אלא הכרה שמופיעה מאותם רבדים של רגש ודמיון, שניתן לפתח ולהעצים באמצעות בירור ואיזון העולם הרגשי שלנו. ההופעות הפנימיות שמציפות את האדם חייבות בירור ועידון, שכן הנפש לא יודעת להבדיל בין דמיון ולבין אינטואיציה אמיתית, לכן חז"ל מדריכים אותנו לברר את האינטואיציה הפנימית, לקחת ממנה את החלק האמוני הטהור ולדחות את החלקים המוגזמים שמושפעים מדמיון מבולבל בלבד.

"בכלל האמונה היא שירת החיים, שירת המציאות, שירת ההויה. והשירה היא ההשגה היותר חודרת, יותר פנימית במעמקי מהות המושג בתוכנו הפנימי, מה שאי אפשר כלל להשגה הפרזית. על כן האספקלריא האמיתית של החיים היא דוקא בתוך שירת החיים, לא בחיי החול המתבטאים ע"י הפרוזה. אוי לו למי שרוצה לאבד מן החיים את

⁶ עין איה / שבת א / פרק שני / קו.
⁷ מאמרי הראי"ה, פירוש לספר הכוזרי
⁸ מאמרי הראי"ה, פירוש לספר הכוזרי

הדר השירה שלהם, הוא מאבד את כל התוך של החיים ואת כל האמת שבהם. הפרוזה כולה היא תופסת את ערכה, מפני שהיא נסמכת על שירת החיים.⁹

השירה נובעת ממבט כללי בעל השראה פנימית שאיננו יורד לפרטים אלא חש את מכלול הקיום של הדבר. האינטואיציה מסוגלת לקלוט מליוני נימים דקים של פרטי המציאות שמרמזים בצירופם יחד, על קיומה של הרמוניה, הופעה שלמה ורחבה יותר, שקיימת בעולם, מעין טביעת עין שקולטת יותר מהתבוננות שכלית שקולה. הידיעה המדעית שייכת לצד הפרוזאי, המתאר, האנליטי, שחוקר רק את מה שקיים ומוחש באופן מיידי. האמונה שייכת לצד השירה, הרמוז, הנעלם, המעמיק של הנפש.

כאשר אנו באים להסביר ולהבין את האמונה באלוהים, עלינו לקלוט את תנועות הנפש הפנימיות של הרגש, הדמיון, ההשראה והאינטואיציה הרוחנית שקיימים באדם. מתוך אופני הקליטה האלו מתברר שיש חלקי מציאות רחבים שחסומים בפני השכל האנליטי ויש לחוש בהם באופן מופשט ועמוק יותר.

---

⁹ שמונה קבצים / קובץ א / קסה.

מאמר ב' – הופעת האמונה בעולם האילי

"קול ד' קורא בלא הרף, מהומת החיים יכולה רק להמם את הנפש, עד שלא תשמע ברוב עתות חייה את הקול הקורא הזה. אבל בשום אופן לא תוכל לעקור את היסוד, את השורש והעיקר, של הקול הזה, שהוא באמת כל עצם החיים האנושיים. ועל כן אנחנו רואים בכל התולדה האנושית, שגליה מכים תמיד בתוך הים הגדול הזה של קול ד' הקורא בלא הרף. צורות שונות מתגלם הקול הנורא הזה. בתכסיסים שונים הולכת נפש האדם הפרטי ונפש הקבוץ האנושי, הכללי או החלקי, ומבקשת דרכים, איך להקשיב את הקול הזה"¹⁰

האמונה מופיעה באותם רגעים של שלמות פנימית, של השראה רוחנית וחיבור לשלווה והארה רוחנית, האדם חש באינטואיציה פנימית שיש לו קשר רוחני אל המוחלט, אשר מתגלה ברגעי קודש, בעמידה מול נוף מרומם ולעיתים גם ברגעי משבר קשים. הבזקי השלמות האלו יוצרים באדם שאיפת שלמות גדולה, רצון בגודל, בעוצמה, בטוב. התנועה הזו היא המקור לכל שאר השאיפות הפשוטות של החיים.

הרב קוק מסביר שהמניעים האמיתיים של האדם אינם באים ממקום רציונאלי מוסבר, אלא מתהומות הנפש התת מודעים, מידיעה בלתי מוסברת שהכל אחד, שלם, מלא גודל ועוצמה אין סופית והם המקור האמיתי לרצונות האדם, למגמות ההיסטוריה וההחלטות ה"מושכלות" כביכול. ההכרה הפנימית, בקיומה של שלמות אחדותית גדולה, מחולל זרם פסיכי עמוק שמפעיל את האדם ודוחק בו להתקדם ולהתמלא חיים, גם בלי שהוא מבין מדוע. מקור הקודש והאמונה הוא באותם תהליכים פנימיים שלא ניתן לכמת אותם לעובדה מדעית יבשה. כל רצון להתקדם ולהתעלות, מקורו בשאיפה פנימית אל האין סוף. אבל הזרם הנשמתי הזה מורכב מאוד, הוא מחולל עליות גדולות ומשברים אדירים וחלים בו תהפוכות רבות במהלך ההיסטוריה.

"אותה התכונה השפלה של יצרא דעבודה זרה, שבשעתה היתה תכונה מועלת לעולם...מעמק האמונה ביסוד המאופל של הנפש, שאינו זז מן האדם משחר טל ילדותו, זהו סימן לבריאות נפשית שהקשבת האמונה היא בו חזקה וטבעית, רצינית ואמיתית, אינה מנוגעה משום נטיה זרה, ולא נחלשה משום מורך לב ויראה עשויה בצורה של רפיון רוח, והעז הנפשי, בעומק החטיבות שלו הולך וזורם, עד שבאה ההכרה ומזדווגת עמו, ואז מתחילה היא האורה של האמונה העליונה להופיע."¹¹

האילולות שהייתה בעולם הקדום, נובעת בעצם מקליטה "אמונית" חזקה מידי שהיתה אצלם. האדם של העולם הקדום, דווקא בגלל שטרם נבנה הפן הלוגי והביקורתי של האישיות שלו,

¹⁰ מאמרי הראיה / חלק א / המאור האחד / א.

¹¹ קובץ ז' – צב –

נהנה מיתרון פסיכולוגי ונפשי על פני האדם המודרני. האדם בעולם הקדום חי עם פחות סינון שכלי והיה פתוח למרחבי חיים גדולים יותר של הנפש. הוא יוצא אל העולם ורואה נוף של מפל עצום או שומע רעם אדיר מבין העננים וכל נפשו מזדעזעת, הוא לא מנסה להסביר לעצמו באופן מדעי מה התרחש, הוא פשוט חווה את המציאות מתוך עולם הדמיון והרגש. האדם הקדום היה פתוח יותר לעולם האינטואיציה, הוא לא ניסה לסנן לעצמו ממה כל מעשה שלו נובע והרשה לעצמו להיסחף עם זרם הרגשות הפורץ מתוכו. הרגש, הלהט, הדמיון וההשראה פעלו בנפשו בטבעיות, ללא מחסומים של הגיון ורציונליות מעכבת ואיפשרו לו לקבל באופן פתוח יותר רמזים והברקות מרבדי מציאות שההכרה שכלית חסומה בפניהם.

מצד אחד אופי התרבות הזה הביא להרבה קלקולים של חיי דמיון מופרז, בלבול, חוסר יכולת לנתח את המציאת באופן מדעי וערבוב של דמיונות ואמת בתוך הנפש. קבלת ההחלטות הייתה מושפעת מתחושות בטן ולא תמיד מתאימה לשיקול השכלי הקר. העולם היה מלא בלהט, אבל חסר הדרכה, בירור והגיון.

מצד שני היה לתרבות הזו גם יתרון גדול, השכלתנות של האדם המודרני חוסמת מפניו המון כוחות, עוצמות חומר ורוח, להט של דמיון, רגש וקיומיות פשוטה וזורמת, התחכום האנושי איננו מאפשר מפגש ישיר עם הטבע, הוא עלול לחסום אפשרות להארה מיסטית גדולה, תעצומות נפש אדירות שהעולם האילי היה פתוח אליהם. הדמיון יכול לרמוז לנו על מרחבי קיום נוספים בתוך המציאות, אשר ההכרה השכלית לא מבינה ולא יכולה להסביר, ישנם מימדים נוספים שאין לשכל גישה אליהם ודווקא נפש "פרמטיבית" יותר, שחיה את האינטואיציה הבריאה הראשונית, יכולה לחוש מבלי שהשכל ישר יבוא וידחה ויסנן אותם.

"שורש יצרא דע"ז בקדושה, הוא החשק הגדול של קרבת אלהים. וכאשר הבערות וחסרון הזיקוק המוסרי הם מניעות גדולות, שסותמים את האור האלהי מן האדם, אז אם תשוקתו הטבעית חזקה היא, פורצת לה תשוקה זו את דרכה ביצרא דע"ז"¹²

עבודה זרה נוצרה מתוך חיבור לאותה קליטה פשוטה וישירה של המציאות, קליטה זו יצרה עיוותים רבים כתוצאה ממשיכה אחרי הדמיון הגס בלי בירור שכלי, לכן היא הלכה ונדחתה מתוך האנושות, אבל אסור לחשוב שהכח הזה חסר משמעות. דווקא הרבדים האלו, אשר היו פעילים יותר בשלב ה"ילדות" של האנושות, הם מקור החיות, העוצמה הפנימית, הלהט, החום והרגש של האנושות. אסור שהצורך בבירור שכלי ינסה למחוק את אותם עוצמות חיים ורבדי קיום אנושיים חשובים כל כך, אסור שהרצון להיות הגיוני ולקדם את המדע והשכל, יהרוס לחלוטין את לוז החיים של האנושות, שהוא אותם רבדים רגשיים עמוקים שאין להם הסבר הגיוני ונובעים מתחושות בטן ואינטואיציה של מרחבי קיום עמוקים שישנם בעולם.

מטרת השכל צריך להיות הבירור והאיזון של עולם הדמיון והרגש, אבל לא החיסול שלו. דווקא המפגש החווייתי עם הטבע פוגש הרמוניה, שפע יצורים שמבטאים אחדות עליונה ונשגבת, מבט שירי שקולט את הגודל של החיים.

¹² שמונה קבצים / קובץ ד / נו.

העבודה הזרה לא הצליחה להכיל את המפגש המסעיר עם הטבע. מה שגרם לה להשתעבד לתופעות הטבע להקריב להם קרבנות, להשתעבד לאש ולמים וכד' – האדם הפרימיטיבי לא ראה את הרוח הגדולה שמעל החומר. ההתפעלות שלו מהעוצמה שחווית המציאות מקרינה, הביאה אותו להשתעבד למציאות הזו כפי שהוא פוגש אותה, ללא יכולת להתרומם ליסודות הרמונים ומוסריים שאותה מציאות מובילה אליהם.

משל לבני זוג שהתאהבו כל כך עד שאיבדו כל איזון בחיים, הם השקיעו את כל כספם בקניית מתנות זה לזו ושקעו במערכת יחסים מלאת רגש ולהט ללא שום מקור פרנסה וללא יכולת לבנות בית מאורגן והגיוני. לאחר כמה שנים הם עברו התפכחות והחליטו לצמצם את הלהט הרגשי כדי שיוכלו ללכת לעבוד ולבנות מסגרת חיים. אם לאחר כמה זמן הם ישכחו את מערכת היחסים הלוהטת שלהם ויעברו למערכת תועלתנית קרה, יתכן שזה יתן להם יתרון מעשי, אבל זה יהרוס את העוצמה הרגשית והתוכן האמיתי של אהבתם.

כך האדם הקדום היה בקשר הדוק עם מרחבי המציאות המיסטיים, תוך שהוא נעזר בתחושות בטן, בדמיון משוחרר, בלהט רוחני ובתחושת היסחפות בלתי מוגבלת, אבל המיסטיקה הזו הפכה אותו ליצור פרמטיבי חסר שיקול דעת וללא יכולת לבנות חיי חברה הגיוניים ובעלי סדר ומוסר.

אם החברה המודרנית תשכח לחלוטין את אותם מימדי קיום מיסטיים וכוחות דמיון ורגש, היא אמנם תרוויח את הסדר החיצוני, אבל תאבד את עצם הקיום שלה, שנובע מאותה נשמתיות גדולה ועוצמת חיים שקיימת דווקא בתת מודע העצום שמתחת לפני השטח, שמסוגל להחיות את האדם שמחובר למרחב השירי, הפרמטיבי והדמיוני של אישיותו.

"ההשחטה של עבודה זרה... כאשר תצא בזר הנצחון, כאשר יזדכך המושג, וקרבת אלהים אמת תהיה החיה בלב ובנפש, אז מעלת האדם היא גדולה עד מאד, כי יבקש את ד' לא כמצות אנשים מלומדה, כי אם כעצם חיוו, וממילא יכיר וירגיש יפה כל מה שירוממהו אל קרבת אלהים זאת, ובמנוחה ובשלוה יעסוק בכל הדרכים המוליכים אותו אל מטרתו."¹³

החיבור המחודש לעוצמות הרגש והדמיון שפרחו בתקופת העבודה זרה, הפעם באופן מבורר והדרגתי, יביאו לעבודת ה' טבעית יותר, מתוך אינטואציה בריאה ותחושת היסחפות רגשית, קיום המצוות והאמונה יהפכו להיות דבר טבעי וברור לאדם ולא יהיה צורך כלל בשכנוע הגיוני או כפיה. הלהט הרוחני והדמיון יסחפו את האדם להכיר בקיומם של עוד מימדי מציאות שהשכל חסום אליהם. החוש הרוחני יתפתח והאדם ירגיש עבודת ה' פותחת אותו לעוד מרחבי הכרה שהיו חסומים בפניו בעבר וישתוקק לקרבת אלוהים.

"ואף על פי שהדבקות האלהית מצד המציאות האלהית היא גם כן שכלית הכרית מבוררת במדע, מכל מקום אותם רגשי הלב של ההשגות הפרטיות בהתוכנים הרוחניים שהם בעולם האלהי, תעופת החזיונות של ההנהרה הנבואית, אורת החיים של הנשמה, וההזרחה של הענין האלהי בכבודו. כל אלה מביאים את האדם לאושר

גדול, וסעיפיהם תלויים הם בכח ההשערה והדמיון העליון, שהוא יקר מכל שכל והגיון.
"14

הרב קוק רואה באמונה כח פנימי של השראה רוחנית, שהופיע באופן מקולקל בתקופה האלילית ועלינו לחזור ולבנות אותו באופן מתוקן בדור שלנו. המרידה בדת המסורתית נובעת מכך שיש רצון בלתי מודע, לתקן ולרומם את כוחות הרוח וההשראה של האדם בדור שלנו, לשם כך צריך לבנות עולם אמוני עמוק ויסודי שיוכל להתחבר לנפש האדם ולבטא את כוחותיה הפנימיים.

מאמר ג' – תפקידו של עם ישראל בתחיה האמונית של העולם

"הננו מוכרחים להחליט, כי השאיפה לקרבת אלהים ברום עזה רק היא הנה היסוד המרכזי לכל הנטיות, התשוקות והשאיפות של הנפש האנושית כולה; הן כולן נובעות ממנה ושבות אליה. כן הוא בכלל, בנפש האנושית הכללית, הקבוצית, וכן בפרט בנפש הפרטית של כל יחיד ויחיד מאישי בני אדם... מהות עצם החיים שלה, המתגלה לפנינו בתור יסוד אחד כללי בעל גונים שונים, במעטה נטיות, תשוקות ושאיפות שונות אין מספר, שכולן לוקחות איזה חלק מיוחד בחיים, אבל החיים עצמם, החיים כולם, מהות החיים, זהו ולא אחר - ואי אפשר להיות אחר - כי אם יסוד שאיפת קרבת אלהים וכך היא באה ומסמנת את שנויי סגנוני התגלותה ממטה למעלה: מתחתית הנפש הפראית, שזה מעט החלה להרגיש שיש בה איזה רעיון וחפץ, איזו תביעה כל שהיא לחיים מסודרים ואיזה ניצוץ דק וקל של מוסר ושל שירה, כעין גרעין זעיר הנתון בעמקי קליפות רבות, עד שהיא מוצאת את מקום מנוחתה בסגולת עם גדול וקדוש, שבו תוכל כבר להראות במלא קומתה"¹⁵

הרב קוק מסביר שהתנועה הנפשית של האמונה באה מרבדים עמוקים, תת מודעים, שם פועלת האינטואיציה וטביעת העין. רבדים אלו, שמעל להכרה השכלית, הם האנרגיה האמיתית של קיום האדם, הם מקור הכח ומקור הנפילות שלו. קרבת אלוקים איננה ידיעה על ישות עליונה, אלא הבזקים של הכרה אינטואיטיבית שישנה אחדות ושלמות גדולה שכוללת את כל ההווה, שיש בעולם עוד הרבה מעבר למה שאנו נפגשים בהכרה החושית של המציאות. תחושה זו גורמת לאדם לחתור קדימה, לחפש כל הזמן יותר שלמות, יותר חיות, יותר מלאות פנימית.

"אי-אפשר למצא מעמד מבסס לרוח פי-אם באויר האלהי... אם מעט פחות מגדלה זו יבקש לו האדם הרי הוא מיד טרוף כספינה המטרפת בים. גלים סוערים מתנגדים זה לזה ידריכוהו תמיד מנוחה, מגל אל גל יטל ולא ידע שלו. אם יוכל לשקע באיזה רפש עבה של גסות הרוח ועביות ההרגשה, יצלח לו למעט את אור-חיו לאיזה משך-זמן, עד שיקרבו ידמה שקבר מצא מנוח. אבל לא יארכו הימים, הרוח יחלץ ממסגרותיו והטרוף הקלעי יחל את פעלו בכל תקף."¹⁶

הנפש האנושי חשה את עוצמת החיים ודורשת מן האדם גודל, עומק ומשמעות רחבים, שהשכל המדעי לבדו לא יכול לספק לה. ללא תודעה אמונית, ללא חיבור לנשגב, לתהומות הנפש ולסיפוק רוחני עמוק, שורר בעולם יאוש. החיים הופכים להיות קליפה של חומריות ללא תקווה לחיבור רוחני, להשראה, עולם נראה כדבר שמתגלגל לאיטו וכל מה שנשאר לאדם זה תאוותיו וכסלונותיו. אדם שחי רק את החומריות, יגרר בסופו של דבר לאכזבה ותסכול מהפער בין

¹⁵ מאמרי הראיה / חלק א / א. ("קרבת אלהים" באדם)
¹⁶ אורות / זרעונים / א. צמאון לאל חי

שאיפות הנשמה הגבוהות והצורך בסיפוק רוחני שימלא אותה, לבין העולם השפל בו הוא חי. בת המלך לעולם תחוש געגוע לארמון שאליו היא שייכת.

"מהתפרצות האורה הרוחנית ההייתית מחוגה על אדמה בלתי מעובדה בא הצד העכור של האליליות, ועל כן הביאה לידי דמיונות כוזבים ויצרי לב רעים למאד. ¹⁷ "העולם נוצר מתוך תוהו ובוהו, הקליפה קדמה לפרי, החומריות והגסות הקדימה לבא...ובעולם הפנימי...והאמוני, גם שם הדבר נוהג כן, קדימת הקליפה לפרי. העזות, המרוצה, השטיפה החזקה, מתבצרת במקום נמוך ומזוהם... בזוהמתה של עבודה זרה גודל רוח האמונה בכל פראותו וגסותו, ברתחתו וכח סוסיותו, בשריפת בנים ובנות, באדיקות עורת, בשיקוע של כל תועבה וכל תאוה גסה ועמוקה הושרשה. ומתוך הזבלים הסרוחים הללו, צמח האמונה עלה, יצא הבנין מתוך התוהו...מצא מקומו בסגולת עמים של כנסת ישראל, בגוי קדוש שומר אמונים." ¹⁸

האדם בעולם הקדום מאס בחומריות ושאף לחוש בעוצמת האמונה, אבל הוא נסחף להשראה פנימית באופן ילדותי ומוחשי, הוא פיתח דמיונות על כוחות שונים שצריך להשתעבד אליהם והשתמש באותה בצדדים החייתיים והפראיים של הנטיה האמונית, עם שחיתות מוסרית ומינית עצומה. העולם האלילי הכיר באופן ילדותי את הגודל של המציאות, הוא חש באינטואיציה שמדובר פה בהופעה אלוקית אדירה, אבל ההכרה הזו גם הפילה אותו לפחד עצום, לנסינות להגן עצמו על ידי אלילים, שדים, רוחות, השבעות וקמעות, הקרבת ילדים ופציעת הגוף. זה היה עולם שטוף בתאוות גסות משולבות בתחושת השראה עליונה. ההשראה הרוחנית הופיעה באופן מבולבל ומלא יצרים, תוך כדי הרס של מוסר ומבני התרבות השכליים שאמורים לאזן אותה.

"בבית שני. כשראו חכמינו את תוקף היצר הרע. בטלוהו ליצרא דעבודה זרה, את התשוקה הטבעית הזאת לתוכן אמוני הפסיקו ממהלכה הבריא. ... ועם בהירות הקודש שנפסקה. חדלה אז גם נבואה מישראל מדלדול רוחני זה יצא שורש פורה ראש ולענה. והאפיקורסות התחילה לבצבץ עד אז לא היה לה שום מקום בחיים. לפי שתכן האפיקורסות הוא הסתלקות האדם מחבור של קדושה. מהתקשרות אלקית רק אחרי שבטלוהו ליצרא דעבודה זרה. כלומר שהחלישו את כח האמונה הטבעי. התחילה האפשרות של המחשבה הגרועה, של הסתלקות מוחלטת מאלוהות"

השבר של האלילות, אשר הוריד את העולם לשחיתות ושלחוב רוחני מוגזם, יצר תנועת נגד של התרחקות מכל אקסטזה אלילית ומאיסה בכל דמיון רוחני. הפילוסופיה היוונית עלתה, תפיסות אריסטו המדעיות, שראו בעולם גורם קדום ששום דבר לא משתנה בו, העצימו את שלטון השכל. אבל גם הצד הזה הופיע באופן מוגזם והחלה להתעורר תנועה שכלתנית קיצונית אשר טוענת שאין כלל עולם רוחני עמוק, תפיסה שמנסה להתכחש לאינטואיציה האנושית הבסיסית שחשה את מרחבי הרוח הגדולים שמעבר למה שנראה לעין.

¹⁷ מאמרי הראיה / חלק א / דרך התחיה
¹⁸ שמונה קבצים / קובץ ה / קמז.

כחלק מהתהליך הדיאלקטי של ההתרחקות מעולם הדמיון האילי ואיזונו על ידי כוחות שכליים וחוקי מדע וסדר, גם בעם ישראל התפתחה ההלכה של בית שני שמיעטה את הלהט הרוחני והכניסה את עבודת ה' למסגרת זמנים, חוקים וכללים, שאמנם ייצבה את המוסריות ויישוב הדעת הרוחני בקרב האומה, אבל מיעטה את ההזרמה הנשמית והלהט הרוחני שהיה גועש ופעיל בתקופה האילית. הנבואה החלה להעלים והחכמה תפסה את מקומה.

התפיסות המדעיות השתלטו גם על תפיסת האמונה. כגון הדתיות הרציונאלית של רס"ג, רמב"ם, ורבינו בחיי, שהתפתחה מאוד בימי הביניים ושאפה להוכחות שכליות של האמונה ונכונות התורה, רעיונות אלו מהווים את לב האמונה עד ימינו, אמנם היחיד שהדגיש כיוון אחר היה ריה"ל, שהיה משורר וביסס את האמונה על העניין האלוהי והכרות פנימיות יותר.

כך המשיך העולם לאורך מאות שנים בימי הביניים, לעבוד את ה' מתוך "אידאה דתית", בדגש על עבודת עבד ללא חיבור פנימי, מתוך תפיסות מדעיות שהלכו והתגברו, תוך שהם מרחיקים את האדם מעולמות של דמיון, להט רוחני ורגש מיסטי. עד לעת החדשה שבה צריכה המטוטלת לחזור בחזרה, האנושות מרגישה שברצונה לחזור אל עוצמות הרוח והאמונה של הדבקות האלוהית. מתעורר הרצון להגברת כוחות החיים והיפתחות לעולמות הנשגב והנעלם שהנפש צמאה להם באופן טבעי. מגמה זו מתגלה בשלב ראשון כתחיה תרבותית שהתרחשה בתקופת הרנסנס, עם תחיתה של האומנות, השירה והיופי. אבל מגמה זו צריכה להביא את האנושות להופעת הנסתר שבמציאות, דווקא על ידי חוש האמונה והנבואה שבעם ישראל.

"יצרא דעבודה-זרה הולך ונעקר. ומהלך עקורו האיטי נוטל חלקים מהדר-החיים... וזהו החלק של מלחמת-ד' אשר לישראל... היא הבאת השלום המוחלט, שאין עמו צרך ליצרא דעבודה-זרה גם לשם תגברת החיים, כי יוכשרו הכל לקבל את עז-החיים בטהרתו החיובית,"^{19 20}

תפקידו של עם ישראל להחזיר את האמונה החיה לאנושות באופן מתוקן ומבורר, אשר יחיל את העוצמות של המפגש הישיר עם המציאות כמו בתקופות האיליות מצד אחד, אבל יהיה מנוקה מדמיונות ותאוות מצד שני. לשם כך יש להתנקות מהגדרות האלוהות הפילוסופיות שהרחיקו את האמונה מן החיים, לפתח דעת אלוהים נכונה אשר מתחברת לעוצמות הרוח, המיסטיקה והדמיון, אך לא נסחפת להשתוללות אלילית דמיונית כתוצאה מכך.

"החסידות יצאה גם היא מתוך התביעה של ההזרמה הנפשית אשר נרדמה... הדבר הזה הורגש מצד האישיות הגדולה של אבות החסידות, שההזרמה הנפשית האלהית היתה חיה בקרבה. אבל צורתה היתה בלתי למודית כל צרכה, ולא יכלה איפוא

¹⁹ אגרות הראיה / כרך ג / תשפד

²⁰ שמונה קבצים / קובץ ז / קלט.

" עומק הטבע הנפשי הוא טבע האמונה האלהית, תאות הדבקות האלהית ברעיון ובחפץ פנימי, היא תאוה וחמדה עליונה חזקה וגדולה יותר מכל התאות שבעולם, ויסוד שרשה והתפשטותה הפנימית היא בודאי בקדושה, אמנם יצאה לחוץ ונתחללה על-ידי יצרא דעבודה זרה. ולעתיד לבא יואר העולם וכח הטומאה יקלש, אז תתעורר התאוה היסודית תאות הקודש האמונית, ויתברר לכל כי בטהרתה היא נמצאת להתמלא רק באמונת אלהים אמת, ד' אלהי ישראל, וממילא ימלא כל העולם כולו בזה הרעיון וברדיפה זו, לבא אל תוך החידור של החיים אשר בטבעיות הקודש. "

להתבסס יפה ע"י חנוך מודרג מסומן בסימנים תוריים קצובים, המגדירים אותו ועושים מעקה לאור המתרחב שלא יפול החוצה ולא תרבה המכשלה.²¹

רעיונות אלו נותנים הסבר למתח בין שתי שיטות מרכזיות ביהדות, שדיברו על היחס בין האדם לאלוהים, החסידות והמתנגדים. שיטת החסידות שרואה באלוהות גורם אימננטי, כלומר שהמציאות עצמה היא אשליה ובעצם הכל אלוהות מוחלטת, שיטת הגר"א המסורתית לעומתה, רואה באל גורם חיצוני, טרנסנדנטי, שנמצא מחוץ לעולם ועליו לעבוד אותו.

הרב קוק טוען שהיכולת להגיע לאיזון הנכון ביחס לאלוהים הוא בדיוק השילוב של שתי השיטות: הגישה ה"חסידית" קרובה יותר לעולם ה"אלילי" שחש את האלוהי והעוצמתי שבטבע, אבל עלולה להביא לדמיונות ועזיבת המוסר, הגישה ה"מתנגדית" מאזנת את החסידות, שלא תיכנס לדמיונות של קדושה ללא גבול, טוענת שהאל רחוק מן האדם ומעמידה דרישות לתיקון מוסרי ועידון נפשי כדי לקלוט את כוחות האל העליונים.

הבעל שם טוב ראה את מרכז עבודת ה' בהשראה הרוחנית, בתפילה מרוממת ובלב טהור, לא משנה כמה האדם למדן או מדקדק בקלה כבחמורה. הגר"א לעומתו, העדיף את הגישה המסורתית שבה האדם עומד בנפרד מן האל ומחוייב לחוקי המוסר האלוהי כעבד המחוייב לחוקי המלך, מרכז עבודת ה' הוא היכולת של האדם לכבוש את כוחותיו ולשעבד את עצמו לחוקי התורה, תוך שהוא מצמצם מאוד את מקומה של ההקשבה פנימית וההשראה מיסטית.

"הדורות הבאים היו יכולים לאבד את הטובה החיה הזאת (של ההזרמה הנפשית של החסידות) ולהפכה לרועץ, לולי שנתמרקה ביסורים ע"י תבערת ההתנגדות מהזיו היותר עליון של נקודת הנשמה הישראלית במובן הלמוד והחנוך המעשי, שאמנם כפל בקרבו גם את ההזרמה החיה, אבל אצלו היה זה טפל לגבי עיקר. זאת היא הפסיכיקה התורית של הגר"א, שעמדה לשטן נגד הרחבת ההזרמה הנפשית האלהית של הפסיכיקה של הבעש"ט, שלא היתה מבוססה כל צרכה בחנוך הלמודי והיה מקום להתירא שלא תתנכר במשך הימים."²²

זרם האמונה האנושי הוא מהלך דינאמי שחלים בו תנועות שונות שמאזנות זו את זה: העולם החל מתנועה אלילית שהגבירה באופן גס ופראי את כח האמונה הפנימי שבאדם, הפילוסופיה באומות וייסוד ההלכה של בית שני בעם ישראל, קמו בכדי לאזן את אותו זרם אמוני מבולבל. כעת עלינו לחזור ולהעיר את כוחות האמונה הרדומים, בכדי להגיע לאותו איזון מדויק של אמונה טבעית חזקה, שבאה לידי ביטוי באופן מוסרי והרמוני עם שאר כוחות החיים.

²¹ מאמרי הראיה / חלק א / דרך התחיה
²² מאמרי הראיה / חלק א / דרך התחיה

מאמר ד' – דעת אלוהים – היחס למושג האלוהי

"עקר האמונה היא בגדלת שלמות אין-סוף. שכל מה שנכנס בתוך הלב הרי זה ניצוץ בטל לגמרי לגבי מה שראוי להיות משער, ומה שראוי להיות משער אינו עולה כלל בסוג של בטול לגבי מה שהוא באמת." ²³.

הרב קוק מסביר שהדרך להגיע לקדושה, להשראה, לקול האלוקי הפנימי, היא לשנות את היחס למושג האלוהי. יש להבין שהאלוהות איננה ישות פרסונאלית עצומה, אלא מימד רוחני עמוק ונוכח שמשפיע עלינו באופן אינטואיטיבי כל העת. תפיסה כזו, שלא פונה אל עצמות האל, אלא אל המימדים הרוחניים והנטיה אל הנשגב, יכולה לאפשר השראה אמיתית מעומק החיים. כמו שהאדם יודע שנשמתו היא דבר בלתי נתפס מצד אחד, אבל מחיה אותו כל רגע מצד שני.

כיצד ניתן להבין את הפניה אל הנשגב שבמציאות? כל אדם מכיר רק את הסובייקטיביות שלו, לא ניתן להכיר את "הדבר כשהוא לעצמו", בגלל הסתרות וחסיונות שונות שההכרה האנושית יוצרת תוך כדי קליטתה. לדוגמא, האדם יכול לקלוט רק דברים שהם במימד המרחב והזמן, כל גורם שאיננו במימדים האלו כלל לא יגיע לחושי האדם.

משל למה הדבר דומה? לאדם שנכנס לעיר עם משקפיים ירוקים, הוא לא יכול לראות את כל צבעי העיר, אלא רק את הגוון הירוק שכל החפצים בעיר מקבלים למראה עיניו²⁴. הרב קוק מדגיש שאנחנו כלואים בתוך תודעה אנושית חלקית, בעיוורון וחספוס רוחני, שלא מאפשר לנו לראות מהי המציאות האמיתית "כי לא יראני האדם וחי" "כי לא ראיתם כל תמונה". אבל האדם יכול לשפר את המפגש עם המציאות. לתקן במידה מסוימת את העיוורון האנושי ולעדן את החספוס.

"אם תרצה, בן אדם, הסתכל באור השכינה בכל היקום, הסתכל בעדן החיים השמימיים, איך הם מתפלשים בכל פינה וזוית שבחיים. הרוחניים והחומריים, שנגד עיני בשרך, ונגד עיני רוחך. התבונן בפלאי היצירה, בחיי האלהות שלהם, לא בתור איזה תכנית כהה, שממרחקים מציבים נגד עיניך, כי אם דע את המציאות שאתה חי בה" ²⁵

צריך להכיר בכך שישנם מרחבים ומימדים נוספים בעולם, שלא נחספנו אליהם. התודעה שלנו מושפעת כל הזמן מעולמות רחבים ועליונים יותר, חלק מהשפעה זו נסתרת מאיתנו ורק חלקה הקטן חודר לתוכנו ויוצר את התודעה האנושית. התודעה הפרטית של האדם היא רק גילוי צר של חלקי תודעה שחודרים בחלקם לתוך נפש האדם, אבל ישנם מרחבים נוספים שלא חודרים לתוכנו, כמו שישנם חלקי ספקטרום של האור שלא נכנסים לכלי החישה של העיניים שלנו. אותם מרחבי תודעה נובעים מעולמות עליונים יותר, שמושפעים מן הקיום האלוקי הנעלם.

²³ אורות / זרעונים / ה. יסורים ממרקים

²⁵ שמונה קבצים / קובץ א / קפא.

"השער הוא האלהות המתגלה בעולם³, בעולם בכל יפיו והדרו, בכל רוח ונשמה, בכל חי ורמש, בכל צמח ופרח, בכל גוי וממלכה, בים וגליו, בשפירי שחק ובהדרת המאורות, בכשרונות כל שים, ברעיונות כל סופר, בדמיונות כל משורר ובהגיונות כל חושב, בהרגשת כל מרגיש ובסערת גבורה נשל כל גבור."²⁶

בסגנון הפילוסופי פונים אל האל עצמו כגורם שאנו מנסים לנתח, להוכיח ולהבין. בסגנון הישראלי, הטבעי, אנו מנסים לחוש באינטואיציה רוחנית את הנשגב שבמציאות, לחוש בטביעת עין שהעולם כולו חי ותוסס מכוחה של שלמות אלוהית גדולה, מתוך כך להרגיש את תהומות הנפש המשתוקקים אל השלמות האלוהית בעולם. מטרתה של עבודת ה' היא לפנות אל אותם השפעות אלוהיות המתגלות בעולם, תוך שאנחנו יודעים שמה שנגלה לנו הוא רק חלק קטן ממציאות בעלת מימדים נוספים.

איננו מנסים להבין את האלוהות אלא לחוש באופן אינטואיטיבי, בטביעת עין, את החיים עצמם שאינם ניתנים להגדרה, כיון שהם הופעות של משהו גדול יותר שלא ניתן לתארו במילים. יסוד האמונה הוא לא ידיעה על אלוהים במרום, אלא ההרגשה שהמציאות היא שירה אלוהית, המציאות מלאה חיים, מלאה רוחניות, עוצמות ומימדים רבים שפועלים בה גם מעבר להכרה שלנו. האלוהות היא מקור החיים הנעלם שמסתתר בטבע. לכן עלינו לפנות אל המשורר דרך השיר, לפנות לכוחות החיים ולבקש את פיתוחם, מתוך הכרה שמקור החיים הוא מעל ומעבר לחיים המוגבלים שאנו נפגשים איתם.

"מה שמחשבין בדבר עצמיות האלהים ומכוונים לזה במחשבה למרכז העבודה, כלומר למלא את רצונו של אלהים, מצד עצמותו האישית, היא בזמן הזה מאבדת כל סגולה והוד אלהי"

הרב קוק מחנך אותנו שמה שחשוב זה לא הדיון הפילוסופי על קיומו של אלוהים באופן זה או אחר ואפילו לא קיום רצונו כאישיות מצווה, אלא טביעת העין שחשה את הנשגב שבמציאות, שמביאה את האדם לחיות באופן מאוזן יותר, מתוך ריכוז והקשבה למסתרי הנפש ולקודש הקיים במציאות. בתוך התכנים האלו מסתתר האל הנשגב, כל פניה ישירה אל אלוהים מפספסת את האופנים שבהם הוא אמור להתגלות באופן החי והעמוק אצל האדם.

הדבקות באל לא נוצרת רק על ידי טקסי דת, אלא גם על ידי "השלמות של ההכרה, של הטוב, של האומץ, של כל הנשגב, בזה אנו רואים את אלוהים" – הקשבה פנימית שמביאה לחיים מאוזנים בעלי שמחה, חיות ואומץ, מתוכם האדם חש את הארת החיים, זו הדרך הנכונה להיפגש עם ה'. תפיסה זו אמורה להחזיר את עם ישראל לעוצמות האמונה הנבואיות, שחשו את אנרגית החיים שבמציאות, שהיו פתוחות לנשגב ולרגש האמוני הלוהט. מתוכם יגיע עם ישראל לאמונה חיה ותוססת, מתוך האזנה למימדי הקודש שבחיים.

²⁶ אורות / זרעונים / א. צמאון לאל חי

מאמר ה' – פיתוח האמונה הפנימית

"את היתרון הרוחני לא יכיר הכלל לעולם, אם ימוד אותו לפי ערך הלימודים והצדדים החנוכיים התוריים הקצובים שבו. להפך, ע"פ משקל זה תהפך הרוחניות למין שמוש מעשי חלוש. הרבנות תערך רק לפי המשטרה הפקידית שהיא ממלאה, וההוראה לפי הערך של הבהמות והעופות, הקדרות והכפות וכל צרכי החיים הקטנים היוצאים בכשרות מתחת ידה, שרק בזה מוצא החוש המעשי ההמוני טעם לחכו. וסוף כל ערכים כאלה ליפול ולרדת מטה מטה, אם לא תקום יד חזקה רוחנית אמיצה להחזיק בהם בכלם יחד עם כל המקוריות שלהם, המגביה את כל הצרכים הרוחניים לרוב גדולתם. זאת תוכל עשות רק ההשפעה האישית היונקת מההויה הרוחנית המלאה שהיא נמשכת מתמציתה הנשארה של סגולת הנבואה."²⁷

הרב קוק מסביר שכדי לפתח עבודת ה' עמוקה יותר, לא מספיק רק להיצמד לגדרי ההלכה (שכמובן הכרחיים בפני עצמם) אלא נדרשת התעוררות של עולם הדמיון והרגש, התפילה, הגישה החסידית הנשמטית, הניגון וההקשבה הפנימית, שבוקעת מלמטה, מרצונות האדם הפנימיים לעבר הקודש, שם חבויים אורות ההשראה האלוקית שמחכים לשוב ולפרוץ בדור שלנו, שצריך להשיב לתחיה את כוחות ההשראה והנבואה.

פעמים רבות האדם שקוע בדתיות "בעלבתית" שחסרה להט דתי, שפועלת מתוך הרגל או קיום נורמות חברתיות שישאירו אותה בתוך החממה של בית הכנסת. זה יתבטא לעיתים בכך שהאדם לא יקפיד על מצוות "קטנות" כמו ברכות או תפילה במניין, או בהקפדה על כל פרטי המצוות, אבל בקיום רפה ומאולץ של "מה חובתי ואעשנה" בלי רגש ורצון פנימי.

בתודעה המודרנית שלנו, שמושפעת מהפילוסופיה והחשיבה הרציונאלית, הלהט הרוחני נמצא בתרדמה, "בת המלך" מעולפת, האדם חי את השגרה הפשוטה ופעמים רבות כלל לא חש שמהו חסר לו. לעיתים הרצון הפנימי מתעורר על ידי תפילה עמוקה ולעיתים דווקא על ידי המשבר והנפילה. עצם הרגשת החטא, תחושת התסכול, האכזבה, הבלבול, גם הם הארות דקות של הרצון הפנימי, של הנשמה שבפנימיותה צועקת לשלמות והארות רוחניות, רק הדי קולה של הנשמה חודרים אל פני השטח, בדמות התסכול מן החטא והשאיפה לחזור בתשובה.

"צורות שונות מתגלם הקול הנורא הזה. בתכסיסים שונים הולכת נפש האדם הפרטי ונפש הקבוץ האנושי, הכללי או החלקי, ומבקשת דרכים, איך להקשיב את הקול הזה. וגם באלה שהם מתאמצים לברוח מפניו ולהשתיק אותו, אין הבריחה וההשתקה הזאת אלא מגלה ביותר את קשורה הפנימי של הנפש אל אותו הקול האדיר, שאינו פוסק מנהום גם בלבבם ומרדות גם בהם עצמם. אכן לשוא גם כל מאמצי הבריחה ממנו וכל

²⁷ מאמרי הראיה / חלק א / דרך התחיה

התחבולות להשתקתו, קול ד' לא יפסק, זכרו לא יסוף, לעולם ירעם עליהם בתוכם
ובנפשם פנימה, קול ה' בכח, קול ה' בהדר"28

היכולת למצוא את האמונה החיה בעלת העוצמות הנבואיות, היא דבר קשה מאוד, פעמים רבות האדם שקוע בתרדמה רוחנית, בקבר של חומריות ובידור זול, הנפש מעולפת ושום זעזוע רוחני פנימי לא חודר לרובד המודע של האדם. אמנם הרב קוק טוען שבעומק נפשו האדם מחפש את הנשגב והנאצל, לכן ישנו בסופו של דבר תסכול וחוסר סיפוק מחיי חומר מוגבלים.

החזרה לעוצמות הרוח דורשת פיתוח של אישיות שקשובה לעצמה, שמסוגלת לחוש את תנועות הרוח הפנימיות שבתוכה, אישיות פחות קשוחה, יותר רכה, שחשה מה מתרחש מסביבה. שפתוחה לעולם הרגש והדמיון, היצירה והאינטואיציה, שלא סוגרת כל דבר בלוגיקה מחושבת, אלא רואה את הפן המיסטי והמרומז שקיים בעולם.

"צריך האדם לתפוש בבירור, מה הוא הדבר הרוחני, הדוחק את לבבו, המעציבו וממהר את חיו, בלא הודעה נפשית מתוכן הסבה של אותה העצבנות והמרירות... העצבון הרוחני הזה הוא החומר של שירת הנשמה, התביעה שהנשמה תובעת את חופשה. היא מתאבקת עם כל הלחצים הלוחצים אותה, היא חפצה חיי דרור, חיים אציליים עליונים, ברורים ובהירים, והיא אינה מוצאה אותם מפני הרתוקות החמריים, שהיא אסורה בהם. וזהו סוד עצבונה. על כן ראוי מאד... לדלות מתוך תהום המחשכים הלזה רב פנינים ורגשות רוממות. כי סוף כל סוף התודעותה של הנשמה אל האדם באיזה אופן שהוא הרי היא בעצמה פנה של גאולה היא, ואור הישועה עומדת להגלות, אחרי הקדרות הזאת." 29

כדי להגיע להתעוררות רוחנית כזו, לא מספיק להשתתף פה ושם באירוע מלהיב, אלא צריך שכל האישיות תהיה בנויה באופן מקשיב, צריך לפתח נפש בעלת פתיחות מספיקה כדי לחוש את ההשתוקקות אל הקודש, צריך להאזין באופן מעמיק לתנועות הנפש שצפות מן התת מודע ומפעילות את האדם. אדם שלא מקשיב לזולת, שחי באגו, בקליפות של תדמית או שכלתנות קרה, לא יוכל באמת להקשיב לרוח האמונה הפנימית, כדי להתפלל באופן שמבטא את תהומות הנפש של ההשתוקקות והדבקות אל הנשגב, צריך להיות פתוח גם אל הקשיים וזעזועי הנפש הפנימיים המתרחשים בתוך האדם.

ישנו קטע של ר' נחמן מברסלב שמתחבר לדברי הרב קוק וממחיש אותם:

"ועל כן כְּשֶׁאֲדָם נוֹפֵל, חֵס וְשְׁלוֹם... לְבַחֲיֵינָת מְקוֹמוֹת הַמְטַנְפִּים וְנוֹפֵל לְסַפְּקוֹת וְהַרְהוּרִים וּבְלִבּוֹלִים גְּדוֹלִים וְאֲזִי מִתְחִיל לְהִסְתַּפֵּל עַל עֲצָמוֹ, וְרוֹאֶה שֶׁרְחוּק מְאֹד מִכְּבוֹדוֹ יִתְבַּרַךְ וְשׂוֹאֵל וּמְבַקֵּשׁ אֵיךְ מְקוֹם כְּבוֹדוֹ... וְזֶה זֶה עֵקֶר תְּקוּנָתוֹ וְעֵלִיתוֹ וְכִשְׁאֲדָם נוֹפֵל לְשֵׁם, שֶׁזֶה בְּחִינַת מְקוֹמוֹת הַמְטַנְפִּים וְאֲזִי מְבַקֵּשׁ וְצוֹעֵק אֵיךְ מְקוֹם כְּבוֹדוֹ וְזֶה בְּעֲצָמוֹ תְּקוּנָתוֹ כִּי חוֹזֵר וְשׁוֹב אֶל הַכְּבוֹד הָעֵלְיוֹן"30

²⁸ מאמרי הראיה / חלק א / המאור האחד / א.

²⁹ אורות הקודש / חלק א / עמוד קצז / עצב הגאולה הנשמית - לא

³⁰ ליקוטי מוהר"ן תניינא אות י"ב

ר' נחמן מסביר שאחד המחסומים המרכזיים בפתיחות אל הנפש, הוא הצורך להיות כל הזמן חסין, אמיץ, גאה, בלתי שביר ומחוסן. הצמיחה הרוחנית באה דווקא מן היכולת להיות לפעמים גם פגיע, חלש, לחוש את הגעגוע, את הצימאון, לגעת בספק ובשאלה, להיות נוכח גם בחיסרון ובקושי, דווקא מן המקומות האלו, של הספק והקושי, האדם יוצא מן השגרה השוחקת וחש את תנועת הנפש לעבר בוראה.

"שכל זמן שהאדם הוא נרדף מפני זעף הטבע הגס וחשכת המדות הרעות הסובבות אותו איננו מרגיש כ"כ בחטאיו, ולפעמים שאינו מרגישם כלום, והרי הוא צדיק בעיניו, אבל כיון שכחו המוסרי מתעורר מיד נגלה אור הנשמה, וע"י האור נבדקת היא נפשו כולו אצלו, ורואה הוא את כל כתמיה, ולבו דואג בקרבו בחרדה גדולה על מעוט שלמותו ועומק נפילתו. אבל דוקא אז ישים אל לבו, שראיה זו והדאגה הבאה עמה הנה הן הסמנים היותר טובים המבשרים לו ישועת עולמים בתקון הנפש, ויתחזק מאד בזה בד' אלהיו.³¹"

לא לחינם פרקי תהילים רבים עוסקים דווקא בשבר ובקושי של האדם, כיון שקרבת אלוקים נוצרת אצל אדם שיודע להקשיב לקושי, לגעת בצימאון ובצורך הפנימי. הנשמה חשה באופן טבעי שישנה שלמות והרמוניה פנימית אשר דוחפים את המציאות, לכן עצם הצימאון מעורר תשובה, עצם העלאת הספק יכולה לעורר את הנפש לתשובה פנימית, להארה מחודשת. כמו זוג נשוי שהשגרה גורמת לשחיקה של הקשר בניהם ודווקא רגעי משבר וקושי יכולים לפעמים לעורר מחדש כוחות זוגיות מחודשים. המוכנות להאזין פנימה, גם למקומות הספק והשאלה, מזעזעת את הנפש מקיומה השגרתית, מעוררת את הנפש להיפתח לתוך עצמה ומתוך כך להאזין גם לתשובה הפנימית, לאמונה המחודשת שהיא כל כך משתוקקת אליה.

"ואחר הרעש אש, לא באש ה'; ואחר האש, קול דממה דקה. " ביכולת לחוש את הגעגוע, מסתרת שלמות שאליה מתגעגעים. בהקשבה לקושי, מסתרת היכולת לשמוע את האמת גדולה שרוצה לפרוץ וחוזרת ונעלמת. זהו סוד התשובה, היכולת להיפתח לעצמך, לחוש גם את הקושי של הקיום האנושי החסר, לשמוע את מסתרי הנפש המשתוקקים לשלמות.

"אין לשער ואין להעריך את גדולת האושר, שצריך האדם לחוש בעצמו, ברב קורת רוח, מתוך אותו הצער העדין המצער אותו בעת אשר רוח הקדושה והטהרה של התשובה חל עליו, בעת שהוא הולך ומשוטט ברעיון הבוער באשר של חרטה גמורה על כל חטאיו ועונותיו ופשעיו, בעת שנשמתו מתרפקת באהבה על הוד הקדושה והשלמות³²"

הדרך לבנות את קומת האמונה הפנימית, היא ביצירת קשב פנימי, רכות, פתיחות נשמית, שתאפשר לנפש להתרפק על דודה. כדי להחזיר את עבודת ה' בעלת העוצמה ה"נבואית" לעולם, צריך להחזיר לנפש את הקומות הרגישות והמאזינות שבתוכה, להחיות את עבודת

³¹ אורות התשובה / פרק ח - מכאובי החטא ויסורי התשובה ומרפא הארתה / טז

³² אורות התשובה / פרק טז - שרשי התשובה ופנימיותה. / ג

התפילה וההתבודדות שעוזרות לאדם להתכנס ולהקשיב לאינטואיציות הפנימיות שלו, לחזק את האמונה שבאה בהתערותא דלתתא, מתוך החיים, מתוך עולם הרגש והחוויה, עולם "נשי" יותר, ששייך לרגש ולא לרציונאל, שמקבל, שמקשיב, שנפתח לתשובות עמומות, לרמזים דקים שבאים לעיתים בהופעות מרשימות של הטבע ולעיתים דווקא בהקשבה לקושי ולגעגוע שרומזים ומחברים את האדם אל הקודש והעצמיות שבו. עולמות אלו נוצרים כאשר האדם פתוח לעצמו ומגיע לקשב פנימי שיכול לחבר את האדם אל האמונה הפנימית שבתוכו.

מאמר ו' – עבודת ה' מתוך כל כוחות החיים

"מה שאין אלוהים מושג כי אם בתוך הדת, זה הפיל את העולם בעומק השפלות. האלוהים צריך שיהיה נודע מכל החיים, מכל ההווה, וממילא יהיה ידוע בכל החיים ובכל ההווה. הדת היא אמצעי, עוזרת להכשיר את המעשים, המידות, הרגשות, סדרי החברה החיצוניים והפנימיים באופן מתאים, המכשיר את החיים ואת הווה לדעת אלוהים."³³

ראינו במאמרים הקודמים שהרב קוק מסביר שהאמונה היא הגעה למצב נפשי אחר, להשראה, לפתיחות מיסטית ותודעתית למציאות רחבה יותר של העולם, נתבונן בשינוי שמחוללת תפיסה זו ביחס לכוחות החיים והיצר שבאדם.

הרב קוק מסביר שככל שהעולם הוא מקום עשיר יותר, מוסרי יותר, מאוזן והרמוני יותר, כך כוחות אינטואיציה האמוניים יכולים לצמוח באופן תקין. מתוך חברה מתוקנת, מאוחדת ויציבה, נוצר מצע נכון לפריחת עולמות הרוח הפנימיים שיביאו להשראה אלוהית ונבואה. לכן החיבור אל הקדושה לא מתמצה בטקסי הדת, אלא כל מעשה שמוסיף חיים נכונים ובריאים לעולם, כל חסד, כל שירה, כל המצאה, כל פיתוח גופני או אומנותי, כל חידוש טכנולוגי ורעיוני, הם חלק ממכלול עבודת ה'.

"גְדוּלָהּ הִיא תְּבִיעֵתְנוּ הַגּוֹפֵנִית, גּוֹף בְּרִיא אֲנוּ צְרִיכִים, הַתְּעַסְקוּנוּ הַרְבֵּה בַּנְּפִשִׁיּוֹת, שְׂכַחְנוּ אֶת קִדְשֵׁי הַגּוֹף, זָנַחְנוּ אֶת הַבְּרִיאוֹת וְהַגְּבוּרָה הַגּוֹפֵנִית, שְׂכַחְנוּ שְׂיֵשׁ לָנוּ בְּשָׂר קִדְשׁ, לֹא פָחוֹת מִמָּה שְׂיֵשׁ לָנוּ רוּחַ הַקִּדְשׁ. עֲזַבְנוּ אֶת הַחַיִּים הַמְעֻשִׂים, וְאֶת הַתְּבַרְרוֹת הַחוֹשִׁים וְאֶת הַקְּשׁוֹר עִם הַמְּצִיאוֹת הַגּוֹפֵנִית הַמּוֹחֵשִׁית... כָּל תְּשׁוּבָתְנוּ תַעֲלֶה בְּיָדֵינוּ רַק אִם תִּהְיֶה, עִם כָּל הוֹד רוּחֵנוּיָתָהּ, גַּם תְּשׁוּבָה גְשְׂמִית יוֹצֵרֶת דָּם בְּרִיא, בְּשָׂר בְּרִיא, גּוֹפִים חֲטוּבִים וְאִיתָנִים, רוּחַ לוֹהֵט זֹרֵחַ עַל גְּבֵי שְׂרִירִים חֲזָקִים, וּבְגָבוֹרֶת הַבְּשָׂר הַמְּקַדְּשׁ תֵּאִיר הַנְּשֵׁמָה שְׁנֵתְחַלְשֶׁה"³⁴

מהי עבודת ה' עבודת ה' היא חיבור לעוצמות החיים של המציאות, שמכילות בתוכם גם עוצמות חומריות וגם עוצמות רוח גדולות, הדרכת התורה היא להגיע לעולם חומרי מאוזן ומוסרי, שיביא אותנו לעוצמות הולכות וגדלות. רק בעולם שמפתח את כל צדדי החיים, שמכיל טכנולוגיה עשירה עם פיתוח אומנותי ראוי וחברה מוסרית שקשובה לחלש ולעני, יוכלו להתפתח אנשי קודש. לכן כל פיתוח של המציאות, הן בפן הטכנולוגי, האומנותי, המידותי, הוא חלק מעבודת ה' שתביא את האנושות לפתיחות המיסטית והאמונית הראויה.

³³ פנקס הדפים, 20.

³⁴ אורות התחיה / לג

"בכל דרכיך דעהו, צריך לבקש את הקב"ה בתוך הדרכים שהוא מתנהג בהם... ע"כ כל מה שעושה יהי' הכל דברי מצותו ורצונו, ויבקש בהם את שמו ית', כשישתדל בכל שכלו וכחותיו לעשות את מה שהוא עושה בתכלית השלמות בכל צדדי השלמות, ונמצא שהוא יודע את השי"ת בכל הדרכים... כשאדם פועל איזה דבר של שלימות, בין במחשבה בין במעשה, צריך לשמח בחלקו ולא ירדוף אז אחר דבר אחר, כי כל העולם כולו מתקפל לפניו אז דוקא בפרט זה."³⁵

המהות של עבודת ה' היא להכיר בכך שהחיים שלנו יונקים ממצואות שלמה יותר, לכן מטרתה של עבודת ה' היא להופיע יותר חיים בעולם. לא חיים מבולבלים וחלשים, אלא חיים גדולים שמלאים סדר, הרמוניה ושילוב כל הכוחות לאחדות גדולה, עבודת ה' באה לידי ביטוי בכך שהאדם חי חיים אישיים ולאומיים חזקים, בעלי איזון והרמוניה, עוצמה, שמחה ואומץ. לכן הפניה לאל היא גם ביטוי לשאיפה להביא לעולם יותר חיים, הרמוניים, מסודרים ובעלי משמעות. משמעותה של האמונה באלוהים היא העצמה פנימית ולא שיעבוד חיצוני.

"מִצְוָה לְטַעַם בְּפֶה מְלֵא מִתְעַנּוּג מִתִּיקוֹת זֵיו הַקִּדְשָׁה הַרְעֵנָה שֶׁל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל. לְמַעַן תִּשְׁבְּעוּ וַיִּנְקַתֶּם מִשֵּׁד תִּנְחַמְיָהּ, לְמַעַן תִּמְצְאוּ וְהִתְעַנְּגֶתֶם מִזֵּיז כְּבוֹדָהּ. וְצִרִיכִים לְהוֹדִיעַ לְכָל הָעוֹלָם כְּלוֹ, לְעֵלּוּבֵי הַגְּלוּת הָאֶפְלָה, כִּי הַצְּנוּר שֶׁל הַחַיִּים הַמְּלֵאִים שֶׁפַע אֹר וְנְעִימוֹת קִדְשָׁה שֶׁל אֶרֶץ חֲמֵדָתוֹ הַחַל לְהַפְתִּיחַ"³⁶

אמונה באלוהים היא קריאה לאהבת החיים, להגברת החיים, להוספת עונג לחיים, עבודת אלוהים היא יצירת נפש ששואפת להיפתח לנשגב שבמצואות, שמתגעגעת לשלמות עליונה, לחוש שיש מימדי קיום נוספים שלא מתגלים לשכל אלא לאינטואיציה. מתוך כך האדם רוצה להופיע יותר את אותם חיים, לשמוח יותר, להתמלא באומץ וחיות, לפתח את כשרונותיו ולהעמיק במסתרי נפשו, הפניה לאלוהים היא אמצעי לפניה פנימה, לזהות את הנשגב שבחיים, מתוך כך להתמלא בשמחה שהוא לא פרט בודד ותלוש, אלא חלק מזרם חיים אדיר שפועל בעולם.

תפיסה זו נותנת משמעות אחרת לכל נושא המצוות ועבודת ה': המפגש עם אלוהים מתרחש דרך השפעות החיים הקיימות בעולם ובתוך הנפש. לכן הפניה לאלוהים נועדה כדי לזכך ולהגביר את קליטת החיות האלוקית הקיימת במציאות, לפתח את האינטואיציה הרוחנית ולקלוט עוד מימדים של העולם.

קיום ההלכות אינו ריצוי טכני של האל, אלא דרכים שנועדו לעזור לאדם להוסיף שלמות, עוז ושמחה. "את האני שלנו נבקש, את עצמנו נבקש ונמצא, הסר כל אלהי נכר, הסר כל זר וממזר, וידעתם כי אני ה' אלהיכם", המצוות, התפילה והברכות הם מעשים שמשפיעים באופנים שונים על מחשבות האדם והתנהגותו, תוך כדי קיומם. המצוות הם לא ריצוי שרירותי של האל, אלא

³⁵ מוסר אביך / פרק ב- סדור כחות הנפש בדרכי עבודת ד' / ב. בכל דרכיך דעהו
³⁶ אורות ישראל / פרק ט / ט

דרכים שונות שעם ישראל גילה בהיותו בהר סיני, בכדי לרומם את איכות החיים, קדושתם ומלאותם, הרחבת תודעת האדם למכלול מימדי הקיום, עד למפגש עם הכח האלוהי שעומד בבסיס החיים, על ידי רוח הקודש ונבואה.

מאמר ז' – זדונות נהפכים לו לזכויות

"אי-אפשר לאדם להפריד מדבקות האלהית, ואי-אפשר לכנסת-ישראל להפריד מצור ישעה אור ד' אלהי ישראל. אבל אי-האפשרות הזאת, ההולכת ומופיעה בכל הדורות, יש בה הכרח טבעי, שאיננו נותן מקום לבהירות הדעת לגלות את פעלתה. על כן באים ימים שתרדמה נופלת על האדם, והפרצופים ננסרים זה מזה, עד שהפרוד הגמור נעשה אפשרי. ובכללות התרדמה, במקום צלע מחברת, חבר טבעי, גב לגב, עומדת תפארת אדם בכליל הדרה, שהבחירה השכלית מכרת לומר "זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי", והעולם מתפונן בהופעת חיים ותולדות קימות עדי עד. 37"

הרב קוק מסביר שכל כח במציאות מופיע באופן דיאלקטי שמורכב משלושה שלבים: שלב ראשון הוא הופעת הנטיה באופן מוגזם, שלב שני הוא התרחקות ממנה בתהליך של ניתוק ושלב שלישי הוא חזרה לאותם כוחות באופן מאוזן. ניתן לראות את העיקרון הדיאלקטי הזה גם תהליך הנסירה של אדם וחיה בגן עדן: בשלב ראשון אדם וחיה היו מחוברים זה לזה גב אל גב, כלומר באופן מאוד חזק, אבל לא מאוזן וללא בחירה, מתוך אינסטינגט פראי, בשלב השני שנועד לשם איזון הקשר בניהם, ה' עושה נסירה, מפריד אותם זה מזה ויוצר ריחוק בין אדם וחיה, בשלב השלישי הם חוזרים להתאחד מחדש באופן של בחירה ורצון מאוזנים פנים אל פנים.

"כשהשכל והרצון כבר יצאו לפעולות סללו את דרכי פעולותיהם ונטיותיהם בכל תהלוכות הגוף כולו, בכל עורקיו וגידיו בעומק מזגו... יש אפשרות שיכניס האדם את הקיום המתפשטים אל תוך נקודתם.... והקיום כבר הורגלו שלא כדרכם בקודש, אין ישיבתם המכונסת הזאת חמודה בעיניהם, ע"כ ילך קודר בלחץ בראשית דרכו... אבל במלאת ימי מספר... אז לחפשי יצאו ממסרם כלי כחותיו, אשר בנקודתם צפנם, ויכלו להגדיל ממשלתם בגוף, ובקל ישמעו לעצת השכל הקדוש וירוצו ולא יכשלו. 38"

תהליך זה נוצר גם בהופעת כוחות הרצון והיצר שבתוך האדם הפרטי: בתוך כל אדם ישנם נטיות נפש עצומות, של רצון לפעול, לממש ולהגביר את כל המציאות שלו כמה שיותר. המקור של הכוחות האלו הוא חיובי ונובע מהעובדה שהאדם עצמו הוא חלק מישות אין סופית של האל, הנפש מלאה ברצון להשראה, לחיות עצומה שרוצה לבוא לידי ביטוי בחיי האדם הפרטיים. האדם הוא חלק מעולמות רחבים של עוצמה אין סופית שרוצה להתממש, לכן יש לראות כל גילוי של כח, חיובי או שלילי, כהופעה פרטית של מכלול כוחות רחב יותר שדוחף את האדם. כוחות אלו מתגלים בשלב ראשון באופן פראי ומבולבל וזקוקים לתהליך של נסירה וזיווג מחדש כדי לעדן אותם.

³⁷ אורות ישראל / פרק א / יג

³⁸ מוסר אביך / פרק ב- סדור כחות הנפש בדרכי עבודת ד' / א. הדרכת השכל והרצון בפנים ובחוץ בפרט ובכלל

"יש חסרון בתכונתה של התשובה הנמוכה, שהיא מחלשת את רצונו של האדם, ופוגמת בזה את אישיותו. וחסרון זה מתמלא הוא, כאשר באה מחשבת התשובה לגמר בשולה, שהרי היא מתאחדת אז עם התשובה העליונה, שכל עיקר כונתה היא לא בהחלשת הרצון ובשבירת האופי האישי של האדם כ"א דוקא באמוץ רצונו והגברת הערך של אישיותו, ומתוך כך הזדונות מתהפכות לזכיות... 39

כשעוסקים בתשובה צריכים להגדיר ביותר את מהותם של הטוב והרע, כדי שהחזרה זעזוע הרצון מחיוב לשלילה יפלו רק על הרע ולא על הטוב. ועוד יותר, שצריך לברר את הטוב הנמצא בעומק הרע ולחזק אותו - ... כדי שתהיה התשובה כח פועל לטובה, המהפכת ממש את כל הזדונות לזכיות. 40,

מקור החטאים בכח חיובי אשר מתבטא בשלב ראשון באופן גס ושלילי של נטיה פרטית להיטיב לעצמו, לממש את כוחותיו בתאוה זולה ובמימוש מידי ופרטי שפורץ גבולות. לשם תיקון המצב יש לבצע בשלב שני תהליך של נסירה, להתרחק לזמן מה מכוחות החיים, לצמצם את הנטיה למימוש וחיות, לחסום את כוחות הנפש כדי שיתאפשר איזון ובירור שלהם. אבל זהו רק שלב ביניים ואם האדם ישאר במצב הזה הוא עלול לפספס את מטרתם של אותם כוחות. בשלב הבא יש לחזור בחזרה, פנים בפנים, אל אותם נטיות חיים ורצון למימוש והגברת החיות, אבל באופן מאוזן והרמוני עם שאר המציאות, מתוך עידון ובירור הכוחות, לשמר את אותה עוצמת חיים ורצון חזק שהתגלה בעת החטא, אבל באופן המתוקן והמעודן שלה.

"התשובה קדמה לעולם, ולפיכך היא יסוד העולם. שלמותם של החיים היא דוקא עם המשך התגלותם על פי טבעם העצמי. וכיון שהטבע מצד עצמו אינו בעל הסתכלות והבחנה, הרי החטא מוכרח הוא מצד זה, "ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". וביטול עצם טבעיותם של החיים, כדי שיהיה האדם בלתי-חוטא, זהו עצמו החטא היותר גדול, "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש". על כן התשובה מתקנת את הקלקול ומחזירה את העולם ואת החיים למקורו דוקא בגילוי יסוד עצמיותם העליון 41"

עצם האדם הוא חיות בלתי מובנת, הוא געש של כוחות חיים מתפרצים שהשכל לא יכול להבין ושהגיון לא יכול לנתח, המחשבה והחוקיות הם כלי עזר כדי לאזן את החיים, אבל עצם החיים הם הטבעיות שאיננה רוצה בחוקים והגבולות, לכן יש לתת מקום לטבעיות הזו בזרימת החיים של האדם, גם אם היא עלולה להביא לידי חטא ופריצת גבולות במצבים שונים.

"כשמקמצים את הרצון, כשכופפים את עז החיים ע"י הסלידה הפנימית, והנטיה לשוב מכל חטא, מתקמץ ג"כ הרצון של הטוב, ועז החיים הטהורים מתחלש גם הוא. נמצא האדם סובל מטרתו המוסרית חולשה כזאת, שסובל חולה שהתרפא ע"י הזרמה

³⁹ אורות התשובה / פרק ט - ערך הרצון המתגלה ע"י התשובה / ז

⁴⁰ אורות התשובה / פרק ט - ערך הרצון המתגלה ע"י התשובה / ה

⁴¹ אורות התשובה / פרק ה - הכרחיות מציאות התשובה ופעולתה באדם בעולם ובכנסת ישראל / 21

אלקטריית חזקה, שאמנם גרשה את הארס שבמחלתו, אבל החלישה את הכח החי והבריא שבו. שבים, ע"כ, ימים של שמחת קדש, של חדות הנפש, לקומם את הרצון הטוב ועז החיים הטהור. 42 "

חידושו של הרב קוק הוא שהחטא איננו שלילי לחלוטין, אלא הוא שאיפה של כוחות האדם למיצי ורצון לחיות ולפרוץ את כל הגדרים למען מימושם של הכוחות, החטא ביסודו הוא רצון חיובי של עצם החיים שרוצים להתממש ולבטא את עצמם. לכן "במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד", הצדיק הגמור עלול לפעול רק מתוך הכרה שכלית מחושבת, להדחיק את כוחות חייו ולפעול באופן תקין, אבל מתוך שגרה טכנית כפויה. בעל התשובה לעומתו, הוא אדם שחש את עולמו הפנימי, בעל רגש התלהבות ועוצמה פנימית.

עולמות האינסטינקט, ההתלהבות והחיות המתפרצת, הם מהות החיים שה' שם באדם, הם עלולים להביא לנפילה, אבל הם גם המקום שמתוכו האדם יכול לצמוח ולמצוא חיות פנימית והשראה רוחנית. לכן "זדונות נהפכים לו לזכויות" צריך לשמר את אותה עוצמה ולגלות אותה באופן חיובי ומאוזן, לשמוח בכך שיש בו חיות גדולה וללמוד כיצד להופיע אותה כראוי.

"בתשובה מאהבה יעשו זדונות לזכויות, ועליהם חיה יחיה. אין לך חטא ועון בעולם שאין עמו נצוצי קודש, נטיות אורה וטובה. ... תשובה מאהבה, אור השכל האלהי מאיר עליה, ... היודעת לברר דברים, דבר מתוך דבר, וכל הטוב וכל האמץ והעז הראוי להצטרף לטובה גם בעצם חשכתה של הרשעה תקח עמה ותשים בכליה להוסיף בהם פאר והוד, תוספת חיים וגדולת אמת. זאת היא התשובה המוכנת עתה לישראל, והננו עומדים הכן לבא אליה, להתעודד על ידה ועמה. שם שמים... ישוב ויגדל, יתרומם וינשא. חפץ החיים האמיצים הקדושים הטובים והעליונים לכל אשר נשמה באפו, ההולך יחד עם חפץ החיים והעז של ישראל, ירומם וינשא... 43"

גם אדם שנפל בחטא צריך לשמוח בכך שיש בו רצון לקיים את גופו, להתמלא מרץ וכח, הרצון הזה הוא חלק מהרצון הפנימי להתמלא בחיים, לבטא את כוחות הנפש המלאים. אבל עליו להבחין שרצון זה הופיע בו באופן מוגזם שפרץ את סדרי החיים הנכונים. לכן לאחר שהוא חווה את כוחותיו, עליו לחשוב כיצד הוא מביא לידי ביטוי את אותו רצון, באופן הרמוני עם המציאות, מתוך איזון עם שאר הצרכים של העולם, להתפלל, לקום לעבודה ולקיים חיים בריאים ונכונים. עליו לכבד כל כח שמופיע בו, גם אם הוא שלילי בשלב ראשון, אבל לעדן אותו על ידי ההכרה השכלית והמאזנת.

"זה נראה בטבע המציאות, שכל כח שנמצא בכל דבר וטבעו לפעול הוא פועל בהכרח, וכיון שהוא פועל אם יזדמנו לו מצבים שפעולתו תהי' מסודרת אל השלמות ותכלית הנרצה יפעול טוב, ואם לא יתנהג כפי הסדר והתכלית יפעול הריסות ורע ע"י תנועתו.

⁴² אורות התשובה / פרק ט - ערך הרצון המתגלה ע"י התשובה / י
⁴³ מאורות הראי"ה לירח האיתנים / תשובת כנסת ישראל

... לכן יש ללמוד, שכל מי שיש בו איזה כח מיוחד צריך להוציאו לשלמותו כפי האפשר לו...ומכש"כ שהכוחות הכלליים כולם שנמצאים באדם חייב האדם להוציאם אל שלמותם, באופן שכולם יפעלו בשעתם ומקומם כפי כחם בעצת התורה בהבנת השכל. לפיכך חייב האדם לחפש בעצמו איזה כחות מיוחדים מוטבעים בו, ולא ישליך אחרי גווי כל מה שימצא בנפשו הכנה לזה, אלא יעיין ויסתכל להשתמש בהם כראוי, ומכש"כ שלא יעלים-עין מכוחות. שכבר בלא-עיון מוצא אותם לבטלם ולהרסם, מבלי תת להם מקום ועבודה הגונה וסדורה. כי הכחות מעשה ד' המה והם חזקים מאד ולא יתנו להסיג גבולם, ולא-טוב יהיה כשיבאו לפעל בלא מנהיג כספינה בלא קברניטה. "

הרב קוק מביט על המציאות שסביבו בתור הופעת כוחות חיוביים עצומים באופנים שונים שדורשים עידון וזיכור, לכל כח יש מקור חיובי, לכל הופעה יש שורש אמיתי ונכון שצריך לברר אותו. המבט הזה נותן לאדם העמקה ויחס נכון ומאוזן יותר כלפי כל הופעות המציאות ומאפשר לגבש השקפת עולם שמצליחה לתת מקום לכל כח ומשמעות לכל חלק מן המציאות.

העולם הוא שירה נהדרת של חיים מתפרצים ועולים, חיים שמקורם מעוד מימדים ומישורי קיום נרחבים. מטרת עבודת ה' איננה להיות כפוף ומצומצם, אלא להיות קשור לעוצמת החיים, לעומק הרצון והנטיה אל הנשגב, שמאפשרת לאדם לבטא את קיומו במלואו. הן בפן האמוני שצריך לזהות את העוצמה האמונית הפנימית והן בצד האישי שצריך לכבד את כוח החיים ולראות בו ביטוי לכוחות עליונים יותר שמהם הוא נובע.